

MEDIJSKI UTICAJ STRANIH SILA U BOSNI I HERCEGOVINI

Denis Čarkadžić
Sarajevo, novembar 2022.

Najnegativniji oblik medijskog uticaja stranih sila u Bosni i Hercegovini, ali i bilo gdje drugo, manifestuje se, između ostalog, kroz plasiranje dezinformacija i lažnih vijesti te manipulisanje činjenicama.

Lakom metom za širenje dezinformacija, lažnih vijesti i manipulacija činjenicama, našu zemlju čini i visok procenat nepismenog stanovništva, nizak nivo medijske pismenosti, zatim nedostatak transparentnosti medijskog vlasništva i finansiranja, kao i problemi u vezi samoregulacije medija.

Maligni uticaj na javnost u BiH neće stati. Naprotiv, umreženost i organizovanost onih koji ga provode kao i geopolitički procesi kojima svjedočimo u posljednje vrijeme, govore u prilog tome da je za očekivati da se oni pojačaju, te je u tom smislu prioritetni zadatak svih u BiH da na adekvatan način odgovore na tu vrstu izazova.

MEDIJSKI UTICAJ STRANIH SILA U BOSNI I HERCEGOVINI

Denis Čarkadžić
Sarajevo, novembar 2022.

U partnerstvu sa:

Sadržaj

1.	POJAM "STRANIH SILA" I NJIHOV UTICAJ PUTEM TVRDE I MEKE MOĆI.....	4
2.	ŠIRI KONTEKST MEDIJSKOG UTICAJA STRANIH SILA - EVROPSKA UNIJA.....	6
3.	ZAŠTO JE BIH ZANIMLJIVA STRANIM SILAMA I ZAŠTO JE LAKA META KADA SE RADI O MEDIJSKOM UTICAJU?.....	9
4.	PRIMJERI NEGATIVNOG MEDIJSKOG UTICAJA STRANIH SILA U BOSNI I HERCEGOVINI I REGIONU.....	12
5.	ZAKLJUČAK I PREPORUKE.....	15
6.	LITERATURA.....	16

1.

POJAM “STRANIH SILA” I NJIHOV UTICAJ PUTEM TVRDE I MEKE MOĆI

S obzirom na to da je riječ o uticaju stranih “sila”, prije svega treba istaći da se radi o geopolitičkom kontekstu, odnosno o geopolitičkim silama.

Koje države se mogu smatrati geopolitičkim silama predmet je rasprava, a jednu od najpoznatijih podjela u tom smislu ponudio je američki geopolitičar i geograf Saul Bernard Cohen.

Određujući države na osnovu njihovog udjela u rasporedu moći, Cohen ih dijeli u pet grupa ili razreda. U prvom razredu je jedina globalna geopolitička sila, Sjedinjene Američke Države, te sile poput Ruske Federacije i Kine. U drugom razredu su, po Cohenu, nadregionalne sile kao što su Brazil i Indija, dok su u trećem razredu države poput Turske, Irana, Egipta i Njemačke. Države srednje veličine, koje su razvijene i imaju određeni uticaj, spadaju u četvrti razred, dok su u posljednjem, petom razredu male države sa malim ili nikakvim uticajem. (Cohen, Demko, Wood, 1994: 15-48)

Ukoliko izuzmemo nuklearno oružje, činjenica je da su, govoreći o konvencionalnom naoružanju, SAD već dugo vremena jedina država koja ga može upotrijebiti u čitavom svijetu, i to u prvom redu zahvaljujući svojoj supremaciji kada se radi o nosačima aviona.

Između ostalog, ovo SAD čini i jedinom svjetskom geopolitičkom supersilom.

Govoreći o Zapadnom Balkanu, a time i Bosni i Hercegovini, na njemu i u njemu, prepliću se uticaji i interesi SAD-a, Ruske Federacije i Kine, dok se geopolitički uticaj kao takav inače može širiti apliciranjem tzv. tvrde (hard power) i/ili meke moći (soft power).

Tvrda moć podrazumijeva vojnu i ekonomsku moć države koju ona kao prisilu koristi da utiče na druge zemlje, a sve u cilju postizanja svojih geopolitičkih i geostrateških interesa. Apliciranje ovakve vrste moći smatra se agresivnim ponašanjem, ali koje u najkraćem vremenu može postići najbolje rezultate u smislu nametanja svojih interesa drugima.

Sa druge strane, meku moć definisao je američki geopolitičar Joseph S. Nye kao sposobnost uvjeravanja drugih da žele što vi želite (Colin S. Gray, 2011:28)

U skladu sa Nyevim zaključcima, meka moć umnogome potiče iz vrijednosti koje su izražene u kulturi politike koju država vodi, te načina na koji se predstavlja na međunarodnoj sceni.

Profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i koautor naučnog rada “Koncept meke moći država i njegova primjena na Republiku Hrvatsku”, Božo Skoko dodat će i da u prilog jačanju meke moći idu i trendovi rastuće demokratizacije društava, povećanje broja turističkih putovanja, veća dostupnost obrazovanja te nove tehnologije, dostupne sve većem broju socijalnih skupina te na kraju utjecaj globalnih medija. (Skoko, Kovačić, 2009: 37)

U kontekstu apliciranja meke moći putem medija od strane SAD-a i Rusije, a govoreći o situaciji u Srbiji, historičar Milivoj Bešlin smatra da je američka meka moć u Srbiji dosta oslabila, dok ruska sve više jača, ustvrdivši da “svu brutalnost ruske meke moći reprezentuje gebelsovska i ekstremistička propagandna stanica „Raša tudej“ i „Sputnjik“. Pri tome, kako Barašin navodi, ruska meka moć, osim što je brutalnija, očito je i znatno ofanzivnija, ne samo u Srbiji, nego u čitavoj Evropi pri čemu je po njegovim riječima cilj podsticati destruktivne procese u EU i na Balkanu. (Expres.net, 2017.)

Najnegativniji oblik medijskog uticaja stranih sila u Bosni i Hercegovini, ali i bilo gdje drugo, manifestuje se pored ostalog, kroz plasiranje dezinformacija i lažnih vijesti te manipulisanje činjenicama.

S tim u vezi, prema visokoj ekspertnoj skupini Evropske komisije, pod definicijom dezinformacije, podrazumijeva se pojam koji uključuje sve oblike lažnih, netačnih ili zavaravajućih informacija koje su osmišljene, predstavljene i promovisane kako bi nanijele štetu javnosti ili radi stjecanja profita. (Evropska Komisija 2018:3)

Platforma Raskrinkavanje.ba pokrenuta 2017. godine u okviru organizacije “Zašto ne”, a koji za sobom ima višegodišnje iskustvo u fact-checkingu kroz rad na provjeri tačnosti i dosljednosti izjava javnih zvaničnika/ca, izradila je metodologiju zasnovanu na pronalaženju, ocjenjivanju, arhiviranju i pohranjivanju svih prenošenja svake dezinformacije koju ocijeni. (Raskrinkavanje/Metodologija, 2020.)

Tako, u skladu sa metodologijom Raskrinkavanja, lažna vijest je originalni medijski izvještaj (u potpunosti proizveden od strane medija koji ga je objavio) koji u sebi sadrži činjenično pogrešne tvrdnje ili informacije. Za sadržaje koje Raskrinkavanje ocjeni kao lažnu vijest, može se pouzdano utvrditi da je kreirana i diseminirana sa namjerom da dezinformiše javnost, to jest, da tvrdnju koja je u potpunosti lažna predstavi kao činjenicu.

Kada je u pitanju manipulisanje činjenicama, takvu ocjenu dobija medijski izvještaj koji koristi poznate i tačne činjenice, ali ih interpretira na obmanjujući način. Ovi izvještaji, kako navedena metodologija obrazlaže, uglavnom koriste tačne informacije za izvođenje netačnih zaključaka ili tvrdnji, čime usmjeravaju zaključke konzumenata medijskog sadržaja u pogrešnom smjeru u odnosu na stvarno značenje predstavljenih činjenica.

I kako se navodi na stranici "Medijske pismenosti", projekta koji je pokrenuo tim koji uređuje i vodi platformu Raskrinkavanje, iako je fact-checking neosporno važan, on nije i ne može biti, jedini alat u borbi protiv dezinformacija, niti je kao takav dovoljan. (Medijska pismenost, 2018.)

2.

ŠIRI KONTEKST MEDIJSKOG UTICAJA STRANIH SILA - EVROPSKA UNIJA

Medijski uticaj stranih sila u Bosni i Hercegovini nije moguće pravilno sagledati bez sagledavanja šireg, u prvom redu evropskog konteksta.

“Kremlj se u svojem napadu na Ukrajinu služi sustavnim manipuliranjem informacijama i dezinformacijama”, izjavio je visoki predstavnik za vanjske poslove i sigurnosnu politiku Josep Borrell, dan nakon što je Vijeće Evrope uvelo dodatne mjere ograničavanja kao odgovor na ničim izazvanu i neopravdanu vojnu agresiju Rusije na Ukrajinu. (Vijeće EU, 28.2.2022.)

Odluku je Vijeće donijelo 28.2.2022. godine, a ista je dva dana kasnije objavljena u Službenom listu Europske unije. Na temelju ovih mjera EU je suspendovala aktivnosti emitovanja medijskih kuća Sputnik i RT/Russia Today (RT English, RT UK, RT Germany, RT France i RT Spanish) u EU-u ili koje su usmjerene prema EU-u dok se, kako je još rečeno, ne okonča agresija na Ukrajinu i dok Ruska Federacija i medijske kuće povezane s njome ne prestanu provoditi aktivnosti dezinformiranja i manipulacije informacijama protiv EU-a i njegovih država članica.

Zvanični Brisel je tim povodom podsjetio da su Sputnik i Russia Today pod stalnom izravnom ili neizravnom kontrolom vlasti Ruske Federacije, te su kao takve nužne i ključne u poticanju i podržavanju vojne agresije prema Ukrajini te destabilizaciji susjednih zemalja. (Vijeće EU, 28.2.2022.)

U obrazloženju odluke Vijeća, navedeno je i da se Ruska Federacija upustila u sustavnu međunarodnu kampanju dezinformiranja, manipulacije informacijama i iskrivljavanja činjenica radi jačanja svoje strategije destabilizacije susjednih zemalja, EU-a i njegovih država članica, kao i da se dezinformiranje i manipulacija informacijama osobito opetovano i uporno, usmjerava na europske političke stranke, posebno u izbornim razdobljima, civilno društvo i ruske rodne i etničke manjine, tražitelje azila te funkcioniranje demokratskih institucija u EU-u i njegovim državama članicama.

Opravdavanje i podržavanje vojne agresije prema Ukrajini, svrha su ovakvog djelovanja Ruske Federacije pri čemu se koristi kontinuirano i usklađeno dezinformiranje i manipulacija informacijama usmjerenima na članove civilnog društva u EU-u i susjednim zemljama, pri čemu se snažno iskrivljavaju činjenice i sa njima manipulira.

Ograničenjima su obuhvaćene sve vrste prijenosa i difuzije, uključujući kablovsku i satelitsku televiziju, televiziju putem internetskog protokola (IPTV), platforme, internetske stranice i aplikacije. Sa druge strane, u skladu s Poveljom o temeljnim pravima, te mjere neće spriječiti navedene medijske kuće i njihovo osoblje da obavljaju aktivnosti u EU-u koje nisu emitiranje, npr. istraživanja i intervjue. (Službeni list EU, 2.3.2022.)

Da je Evropska unija bila svjesna opasnosti i izazova koje nose ovakva destruktivna djelovanja, podsjećaju i zaključci Vijeća Evrope od 10.5.2021. godine u kojima je naglašena potreba za daljnjim jačanjem otpornosti Evropske unije i svih država članica ponaosob da se suprotstave hibridnim prijetnjama, uključujući dezinformacije, osiguravajući koordiniranu i integriranu upotrebu postojećih i mogućih novih alata za suzbijanje hibridne prijetnje na nivou Unije, ali i država članica. Vijeće je tada pozvalo i da se razmotre mogući odgovori na ove vrste hibridnih prijetnji uključujući i strano uplitanje i utjecaj, koje mogu obuhvatiti preventivne mjere, kao i nametanje troškova neprijateljskim državama te organizacijama i pojedincima koji nisu povezani, vođeni ili finansirani od strane neke od vlada. (Vijeće EU, 16.12.2021.)

Brojni članci Telegram kanala Sputnik Srbija koji su imali za cilj dezinformiranje javnosti i manipulacije informacijama koje su se odnosile na rat u Ukrajini, ocijenjeni su od strane portala Raskrinkavanje.ba kao dezinformacije, lažne vijesti ili manipulisanje činjenicama, te kao takvi svjedoče u prilog tome da su mjere koje je poduzeo zvanični Brisel u potpunosti utemeljene.

Raskrinkavanje je tako, primjera radi, u svom tekstu objavljenom 10.3.2022. godine pod naslovom Bivši predsjednik Ukrajine nije “obećao” da će djeca u Donbasu “sjediti u podrumima” članak o navodnoj prijetnji stanovništvu separatističke regije Donbas, koju je izrekao bivši predsjednik Ukrajine Petro Porošenko, objavljen 28.2.2022. godine Telegram kanalu Sputnik Srbija, ocijenio kao lažnu vijest.

Ovakvu budućnost obećao je stanovnicima Donbasa tadašnji predsjednik Ukrajine Petro Porošenko, navedeno je u uvodu, uz citat bivšeg predsjednika Ukrajine:

„Mi ćemo imati posao, oni neće. Mi ćemo imati penzije, oni neće. Mi ćemo imati dečji dodatak, oni neće. Naša deca će ići u škole i vrtiće, njihova će sedeti u podrumima. Upravo tako ćemo dobiti ovaj rat.“

Navodeći da je na Sputniku, 6.3.2022. godine, objavljen i autorski tekst Dušana Prorokovića u kom se također navodi citat koji se pripisuje Porošenku, te da je autor ovu navodnu prijetnju predstavio kao najavu “konačnog rješenja” za stanovništvo Donbasa, tim Raskrinkavanja činjenično je dokazao da se radi o lažnoj vijesti.

Naime, citat koji je objavio Sputnik Srbija dijelio se ranije kao “dokaz” neprijateljskih namjera ukrajinskih vlasti prema Donbasu. Raskrinkavanje je podsjetilo na analizu koju je 15.11.2014. godine objavio Stop Fake, a u kojoj je objašnjeno da je ruski kanal One izvjestio dan ranije da se Petro Porošenko, predsjednik Ukrajine od 2014. do 2019. godine, sastao sa policijskim dužnosnicima i govorio o rješavanju konflikta u separatističkoj regiji Donbas na istoku zemlje. U izvještaju ovog kanala navedeno je da je Porošenko govorio o mirnom rješenju konflikta u Donbasu, ali i da je u ranijem govoru u Odesi rekao da će ekonomski ugušiti Donbas i da će tamošnju djecu držati u podrumima.

U analizi se skreće pažnja da je dio ovog govora emitovan s ruskim prevodom, u kom su Porošenkove riječi o tome kako stanovnici Donbasa žive predstavljene u budućem vremenu, kao svojevrsna prijetnja stanovništvu te regije.

Međutim, u svom integralnom govoru, Porošenko ne kaže da će Ukrajina staviti pod pritisak stanovnike Donbasa, nego da zbog okupacije Donbasa od proruskih militanata pati lokalno stanovništvo koje mora da živi bez penzija i da se krije u podrumima.

“Ovaj rat se ne može dobiti oružjem. Svaki metak proizvodi dva neprijatelja. I svakog mirnog dana ukrajinska država demonstrira na oslobođenim teritorijama da građani, koji su prije mjesec pjevali hvalospjeve lažnom separatističkom režimu, dobijaju grijanje, struju, konačno mogu da šalju djecu u školu, počeli su da primaju penzije, porodične penzije i invalidnine, imaju posao, imaju plate.” (...)“I pobjeđujemo zajedno mirom! Jer mi imamo posla, a oni nemaju. Mi imamo penzije, a oni nemaju. Mi imamo podršku djece i penzionera, oni nemaju. Naša djeca idu u vrtiće i škole, njihova sjede u podrumima. Zato što ne znaju ništa da rade! Tako ćemo dobiti ovaj rat. Jer ratovi se dobijaju u glavama, a ne na borbenim poljima! Oni to ne znaju, ali ja znam. I imam vašu podršku, jako mi je potrebna da bismo dobili ovaj rat bez poginulih Ukrajinaca, bez poginulih stanovnika Odesa.”

Raskrinkavanje tako zaključuje da Porošenko nije govorio o tome da stanovništvo regije Donbas neće imati penzije i da će njihova djeca “sjediti u podrumima”, nego je u sadašnjem vremenu opisao njihovu tadašnju situaciju, te je u skladu sa činjenicama, tvrdnju da je Porošenko stanovnicima Donbasa “obećao budućnost” u kojoj neće imati penzije i u kojoj će njihova djeca “sjediti u podrumima”, ocjenio kao lažnu vijest. (Lakić, Raskrinkavanje, 16.12.2021.)

Jedan od recentnih primjera djelovanja Sputnika je i članak objavljen 11.10.2022. godine na ovom portalu u čijem je naslovu sadržana navodna izjava generalnog sekretara NATO-a Jensa Stoltenberga „Pobeda Rusije u sukobu u Ukrajini biće poraz NATO-a“.

U članku, koji je Raskrinkavanje ocijenilo kao dezinformaciju, navodi se kako je Stoltenberg na konferenciji za medije uoči dvodnevnog sastanka ministara odbrane zemalja NATO-a izjavio da bi poraz Ukrajine značio i poraz ove alijanse.

“Pobeda Rusije u konfliktu u Ukrajini biće poraz NATO-a”, izjavio je Stoltenberg uoči sednice ministara odbrane zemalja Alijanse koja će se održati 12. i 13. oktobra u Briselu, tvrdio je Sputnik, dok je u direktno citiranoj Stoltenbergovoj izjavi, koja se navodi u članku, vidljiva drugačija formulacija izjave od one iz naslova i uvoda članka.

“Važno je da Ukrajina pobjedi, jer ako Putin pobjedi, to neće biti samo veliki poraz za Ukrajinu, nego i poraz za sve nas, jer će svet učiniti opasnijim, a nas će učiniti ranjivijim pred ruskom agresijom”, rekao je on.

Međutim, kako je tim Raskrinkavanja skrenuo pažnju, činjenice su ukazivale da je, odgovarajući na pitanje novinara Stoltenberg pored ostalog naglasio da NATO nije strana u sukobu Ukrajine i Rusije, ali je blizak partner Ukrajine.

“Jer, jedna stvar je napad na NATO članice. Onda ćemo, naravno, pokrenuti član 5. Ali, kada je u pitanju Ukrajina, NATO nije strana u sukobu. Ali mi podržavamo Ukrajinu u odbrani. Ukrajina je blizak partner. Mi podržavamo Ukrajinu dugi niz godina. NATO saveznici obučavaju i opremaju ukrajinske snage od 2014. I naravno, nakon invazije u februaru, saveznici su pojačali djelovanje. A tokom posljednjih mjeseci i sedmica, dodatno smo isporučili i još naprednije sisteme kako bismo pomogli Ukrajini da se zaštiti od brutalnosti ruskih vojnih snaga.”

Odgovarajući na novinarsko pitanje da li je zabrinut zbog šanse da, dok zemlje članice NATO-a snabdijevaju Ukrajinu svime što mogu, zapravo sebe ostavljaju nezaštićenim, Stoltenberg je odgovorio da ako Putin pobijedi, “to bi bio poraz za sve”, obrazlažući to na sljedeći način:

“I naravno, veliki dio podrške koju su NATO saveznici pružili Ukrajini – minobacači, sistemi protivvazdušne odbrane, municija - uzeta je iz postojećih zaliha. Dakle, time su smanjili sopstvene zalihe. Ali to je bila prava stvar, jer je za sve nas važno da Ukrajina dobije bitku, rat protiv napadačkih ruskih snaga. Jer ako Putin pobijedi, to nije samo veliki poraz za Ukrajince, već će to biti poraz i opasnost za sve nas, jer će svijet učiniti opasnijim i učiniti nas ranjivijim za daljnju rusku agresiju.”

Dakle, zaključilo je Raskrinkavanje, Stoltenberg jeste izjavio da bi pobjeda Rusije bio veliki poraz za Ukrajinu, ali i za "sve nas", te ovom izjavom on ipak nije priznao da je NATO strana u sukobu Rusije i Ukrajine, što se implicira u članku portala Sputnik. Također, generalni sekretar NATO-a, nije izgovorio ni ono što se u navedenim članku tvrdi – da bi "pobjeda Rusije u sukobu u Ukrajini bila poraz NATO-a", te su, budući da je izmišljen dio njegove izjave, tvrdnje Sputnika ocijenjene kao dezinformacije. (Lakić, Raskrinkavanje, 20.10.2022.)

Ovakvih primjera širenja lažnih vijesti i dezinformacija, kao i manipulisanja činjenicama od strane "Sputnik Srbija", a koje su tretirane između ostalih i od strane platforme Raskrinkavanje.ba ima puno. Veliki broj njih nastao je u vremenu nakon što je Evropsko vijeće uvelo mjere zabrane emitovanja medijskih kuća Sputnik i Russia Today na teritoriji Evropske unije. Ova činjenica ukazuje na to da su navedeni mediji nastavili kampanju dezinformiranja, manipulacije informacijama i iskrivljavanja činjenica tamo gdje su imali pristup javnosti, odnosno takvu mogućnost, što pored ostalog navodi na zaključak da je odluka Brisela bila sasvim opravdana.

I pored činjenice da nije moguće sasvim spriječiti navedene vrste djelovanja, očito je da Evropska unija ima i koristi mehanizme koji su korisno oružje kao odgovor na hibridnim prijetnje poput širenja dezinformacija i lažnih vijesti.

Sa druge strane, Bosna i Hercegovina je, čini se, puno lakši plijen, što je čini veoma "zanimljivom" stranim silama koje imaju namjeru da i u njenom javnom prostoru provode kampanje putem kojih će uz korištenje dezinformacija, lažnih vijesti i svih vrsta manipulacija, činjenicama pokušati uticati na percepciju javnog mnjenja, mijenjajući je i oblikujući je u pravcu koji odgovara njihovim geopolitičkim i drugim interesima.

3.

ZAŠTO JE BIH ZANIMLJIVA STRANIM SILAMA I ZAŠTO JE LAKA META KADA SE RADI O MEDIJSKOM UTICAJU?

Kada je njen geografski, geostrateški i geopolitički položaj u pitanju, Bosna i Hercegovina nalazi se duboko u zoni uticaja NATO-a, ali je i dio tzv. Zapadnog Balkana čije države pretenduju da postanu i članice Evropske unije.

Sa druge strane, i Ruska Federacija ima svoje jasno izražene interese u Bosni i Hercegovini, te je već duže vrijeme jasno da je naša zemlja poligon geopolitičke borbe ovih dvaju sila.

Da su euroatlantske integracije ključni vanjskopolitički prioriteti Bosne i Hercegovine, pored ostalog, potvrđeno je i u Strategiji vanjske politike BiH 2018.-2023. godine koju je, kao obavezujući dokument, usvojilo Predsjedništvo BiH 13.3.2018. godine. (Predsjedništvo BiH, 2018.)

S obzirom na navedeno, prirodno je da ključne države NATO-a, u prvom redu Sjedinjene Američke Države, te Evropska unija kao takva, sa Bosnom i Hercegovinom dijele zajedničke interese koji se ogledaju u provođenju reformskih procesa u okviru NATO i evropskih integracija, te je njihov uticaj u tom smislu jasno vidljiv i prisutan.

Sa druge strane, Ruska Federacija nimalo blagonaklono ne gleda na ove procese, pogotovo ne na NATO integracije, te s tim u vezi već dugi niz godina svoj uticaj aplicira u pravcu da se one usporavaju ili u potpunosti zaustave.

U tom smislu, dovoljno je podsjetiti na izjavu ambasadora Ruske Federacije u BiH Igora Kalabuhova datu u martu 2022. godine u kojoj se navodi da je eventualna odluka o članstvu u NATO unutrašnja stvar BiH, ali da je "druga stvar reakcija Rusije", pri čemu je Kalabuhov iznio primjer Ukrajine:

"Ako ona odluči da bude članica bilo čega to je unutrašnja stvar. Ali druga stvar je naša reakcija. Na primjeru Ukrajine mi smo pokazali šta očekujemo. Ako bude prijetnja, mi ćemo reagirati. Nikakve direktne prijetnje BiH nema. To je direktna prijetnja od strane Zapada. To je poigravanje sa narodom u BiH da Rusija navodno priprema neki plan. Nemamo mi nikakvih planova. Mi ćemo reagovati analizirajući stratešku i geopolitičku situaciju, i ja ne mislim čak da u nekoj fantaziji, u nekoj realnosti da BiH postane članica NATO-a. Vidimo da nema tu konsenzusa i neće biti tako lako BiH to odlučiti u ovim okolnostima." (Federalna televizija, 15.3.2022.)

Iz ambasade SAD-a u BiH navedenu izjavu shvatili su kao prijetnju koja je "neodgovorna i neprihvatljiva", te dodali da niti jedna treća strana ne može odlučivati o sigurnosnim aranžmanima između NATO-a i suverenih država, podvlačeći da će SAD nastaviti podržavati našu zemlju da napravi neophodne korake za članstvo u euroatlantskoj zajednici.

"Najoštrije osuđujem prijetnje koje je ambasador Ruske Federacije u BiH iznio komentarišući mogućnost da BiH postane članica NATO-a", reagovao je tom prilikom, i pored ostalih, i član Predsjedništva BiH Željko Komšić, dodajući da je "poruka ruskog ambasadora da će uslijediti reakcija Rusije, pri čemu se navodi primjer Ukrajine nad kojim Rusija vrši agresiju, nedvosmislena, ali istovremeno i neprihvatljiva za BiH." (Klix.ba, 17.3.2022.)

Pored toga što je, iz pomenutih razloga, BiH zanimljiva pojedinim geopolitičkim silama, kada se radi o medijskom polju u okviru kojeg se, vidjeli smo, uticaj itekako može širiti, niz je razloga zbog kojih naša zemlja predstavlja i laku, ili puno lakšu metu od nekih drugih, naprednijih društava.

Prije svega, radi se o zabrinjavajućem procentu nepismenog stanovništva u BiH pri čemu je popis iz 2013. godine pokazao da on iznosi 2,82 % od ukupnog broja. Taj procenat najveći je u odnosu na ostale države Zapadnog Balkana, a nepismenost u našoj zemlji 14 puta je viša od prosjeka UNESCO-a.

Visoku stručnu spremu ima 9,6%, srednju stručnu spremu 51,1 %, a samo osnovnu školu završilo je 21,4 % stanovništva. (Agencija za statistiku BiH, juni 2016.)

Pored toga, poseban izazov u Bosni i Hercegovini predstavlja i medijska (ne)pismenost.

Na stranici "Medijska pismenost" pokrenutoj od strane tima koji uređuje i vodi platformu Raskrinkavanje, navodi se da ne postoji jedna općeprihvaćena definicija medijske pismenosti, te da su "školske" definicije medijske pismenosti brojne, a osnovna definicija medijske pismenosti podrazumijeva "sposobnost građana/ki da pristupe, analiziraju i proizvedu informacije sa konkretnim učincima".

Kako je dalje pojašnjeno, medijska pismenost promiče vještine kritičkog razmišljanja koje omogućuju ljudima da nezavisno biraju:

1. koje će medijske sadržaje pratiti,
2. kako da interpretiraju informacije koje primaju putem kanala masovnog komuniciranja.

Cijeli niz faktora određuje uticaj medijskog sadržaja, uključujući i razumijevanje elemenata uključenih u proces medijskog komuniciranja:

1. komunikator, odnosno onaj ko proizvodi medijski sadržaj;
2. funkcija ili svrha s kojom nastaje medijski sadržaj;
3. vrsta medija i pojedinačne karakteristike različitih vrsta medija;
4. ciljna publika. (Šta je medijska pismenost, 2018.)

O izazovima u vezi medijske pismenosti u BiH, detaljno se govori i u Izveštaju Edukacija u oblasti medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini – Aktuelni problem i preporuke autora Vuka Vučetića, objavljenog 2020. godine.

Izveštaj je napisan uz finansijsku pomoć Evropske unije, a kao ključni problemi navode se:

- nedovoljna institucionalna promocija, slab razvoj i implementacija medijske pismenosti u obrazovnim kurikulumima na proaktivan i kvalitetan način;
- nedovoljna zastupljenost kvalitetnih nastavnih jedinica koje se tiču medijske pismenosti unutar postojećih predmeta kao što je maternji jezik;
- nedostatak kompetencija i razumijevanje značaja i uloge medijske i informacijske pismenosti u savremenom društvu (Vučetić 2020: 1)

U dokumentu su prepoznati i problemi poput nedostatka sistemskih i strateških dokumenata koji se tiču medijske i informacijske pismenosti na državnom nivou, nedostatka obuka za stručni nastavni kadar, koji bi, s novim i unaprijeđenim postojećim znanjem, izvodio nastavu iz medijske i informacijske pismenosti kao i nedostatka literature i didaktičkih materijala prilagođenih potrebama učenika i nastavnika. (Vučetić 2020: 2)

Pored navedenog, maligni medijski uticaj olakšava i nedostatak transparentnosti medijskog vlasništva i finansiranja.

Tako se u Analitičkom izvještaju, kao pratećem dokumentu Mišljenja Evropske komisije za članstvo BiH u EU objavljenom u maju 2019. godine, navodi da odsustvo transparentnosti u pogledu vlasništva nad medijima i uticaj političkih i poslovnih interesa na uredničku politiku, izaziva zabrinutost kada je u pitanju sposobnost većine medija da nepristrasno izvještavaju o političkim događanjima.

U izvještaju se našoj zemlji nalaže da mora usvojiti zakon o transparentnosti vlasništva nad medijima te uspostaviti detaljan registar vlasništva nad medijima kako bi se omogućio sistematski uvid u vlasničke strukture, čime bi se spriječio rizik od skrivene koncentracije medija.

Iako se u Analitičkom izvještaju dodaje da bi BiH već u narednoj godini trebala posebno obezbijediti zaštitu novinara i sistematsko institucionalno rješavanje prijetnji i nasilja nad njima, obezbijediti finansijsku održivost i političku nezavisnost javnih emitera i uskladiti entitetske zakone s državnim zakonom o javnom RTV sistemu te usvojiti propise o transparentnosti vlasništva nad medijima i kriterijima javnog oglašavanja, to se ni do kraja, tekuće 2022. godine nije desilo.

U navedenom dokumentu problematizuju se i entitetski zakoni o stranim ulaganjima koji propisuju dopušteni maksimum od najviše 49% stranog vlasništva za društva koja posluju u medijskoj i namjenskoj industriji. Skreće se pažnja da, ukoliko postoji izričito opravdani interes i ako je to dopušteno relevantnim zakonodavstvom, entitetska vlada može donijeti odluku da udio stranog ulagača u društvu koje posluje u sektorima koji su predmet ovih ograničenja, može premašiti 49% osnivačkog kapitala, ali se i podvlači da ograničenje kao takvo ostaje propisano zakonom, te moguće da nije u skladu sa zahtjevima Acquis-a o slobodnom kretanju kapitala.

Iz Brisela su tom prilikom i utvrdili, BiH treba prilagoditi svoj pravni okvir kako bi garantirala slobodno kretanje kapitala kako je to predviđeno propisima EU, poput postepenog ukidanja ograničenja stranih ulaganja u sektor medija, te da što prije usvoji Zakon o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima u skladu sa Acquis-em. (Analitički izvještaj, 2019.)

Nakon što je u decembru 2018. godine, Evropska unija usvojila Akcioni plan protiv dezinformacija, prepoznajući ih kao ozbiljnu prijetnju demokratskim procesima, kao i prijetnju sigurnosti i dobrobiti građana/ki, Udruženje građana "Zašto ne" sprovelo je istraživanje pod nazivom Dezinformacije u online sferi-Slučaj BiH.

Ovo istraživanje, prvo takve vrste u BiH, bavilo se razmjerom i opsegom dezinformacija u online medijima, a zasnivalo se na inovativnoj i jedinstvenoj metodologiji koja kombinira fact-checking sa obradom i analizom podataka.

Bazirano na materijalu koji je objavljen u preko 450 digitalnih medija, istraživanje daje i uvid u obrasce kreiranja i širenja dezinformacija kojima su izloženi/e građani/ke u Bosni i Hercegovini (BiH), ali i u državama iz okruženja.

U svrhu navedenog istraživanja, mediji u bazi podataka su razvrstani u sedam kategorija koje su definisane na osnovu vlasničke strukture i tipa organizacije i to:

- Javni mediji: Mediji u javnom vlasništvu (većinski vlasnik je država, entitet, kanton ili jedinica lokalne samouprave) i njihova online izdanja,
- Javne novinske agencije: Novinske agencije u većinski javnom vlasništvu,
- Privatne novinske agencije: Novinske agencije u privatnom vlasništvu,
- Komercijalni mediji: Štampani ili elektronski mediji u privatnom vlasništvu (TV stanice, radiostanice, novine, časopisi) i njihova online izdanja,
- Online mediji: Mediji koji postoje samo kao online izdanja (nemaju štampana izdanja, radio ili TV stanice) i imaju jasno vidljiv impresum i informacije o vlasničkoj strukturi,
- Anonimni portali: Online mediji koji ne objavljuju nikakve informacije o vlasničkoj strukturi i uredništvu,
- Društvene mreže: Profili i stranice na društvenim mrežama koji se pojavljuju kao izvori dezinformacija. (UG "Zašto ne" 2018: 22)

Kako se navodi, uloga različitih tipova medija u širenju političkih dezinformacija ispitana je tako što su izračunate kumulativne ocjene za svaki tip medija, a analizom je utvrđeno da većina medija koji objavljuju političke dezinformacije, spada u kategoriju anonimnih portala, pri čemu je njihov ukupni broj u uzorku veći od broja svih ostalih tipova medija zajedno.

Autori su tako došli do zaključka da je upravo veliki broj anonimnih sajtova, dakle onih kojima nije moguće utvrditi vlasničku strukturu, a koji se predstavljaju kao mediji, jedan od glavnih problema u online medijskoj sferi na šta je ukazala i većina intervjuisanih sagovornika/ca, s obzirom da ne postoje ni zakonski ni samoregulacijski mehanizmi za adresiranje njihovog djelovanja. Ovaj tip „medija“, zaključuje se u okviru istraživanja UG "Zašto ne" stoga najviše doprinosi širenju političkih dezinformacija putem interneta. (UG "Zašto ne" 2018: 22)

Iako u našoj zemlji postoji Vijeće za štampu koje u svojstvu samoregulacijskog tijela za štampane i online medije posreduje kao medijator između nezadovoljnih čitalaca i štampanih i online medija, nadgleda primjenu Kodeksa za štampu i online medije BiH, unaprjeđuje profesionalne standarde u štampi i online medijima u BiH, zatim štiti javnost od neprofesionalnog i manipulatorskog novinarskog izvještavanja, te štiti medije od političkih, ekonomskih i svih drugih pritisaka koji ugrožavaju slobodu informisanja i slobodu medija (Vijeće za štampu u BiH, 2017.), daleko od toga da ovaj okvir jeste, ili može biti dovoljan.

U okviru istraživanja Dezinformacije u online sferi - Slučaj BiH provedena je i analiza regulatornog i samoregulatornog okvira za medije u BiH, kao i niz intervjua sa predstavnicima/cama medijske i akademske zajednice, te relevantnih institucija.

S obzirom na to da su članovi Vijeća za štampu mediji iz oba entiteta i različitih regija u zemlji, govori o činjenici da je ovo tijelo uspjele da prevaziđe entitetske i druge administrativne podjele tokom proteklih godina, navodi se u jednom od zaključaka istraživanja, ali i dodaje da, iako su ove norme u skladu sa globalnim novinarskim standardima, domet samoregulatornog sistema ograničen je sadržaj koji uoče i prijave građani/ke.

Kao još jedan od nedostataka, ukazano je i na to da se ovo tijelo bavi samo sadržajem platformi za koje smatraju da su masovni mediji, ali ne i platformama koje ne pripadaju ovoj kategoriji, niti sadržajem na društvenim mrežama i blogovima, što bi bilo slično tijelima tog tipa u zemljama Zapadne Evrope te zaključuje da mogućnost moderiranja sadržaja na društvenim medijima, sve više postaje predmetom rasprave i stručna zajednica više naginje ka uvođenju nekog vida samoregulacije u ovoj oblasti zato što bi to bilo najmanje restriktivno u pogledu slobode medija. (UG "Zašto ne" 2018: 77-78)

Jasno je tako i da uticaj stranih sila putem medija umnogome olakšava i nedostatak efikasne samoregulacije medija u BiH, te je u svakom slučaju u ovom polju nužno, pored ostalog i uvođenje novih zakona, ali i bolja edukacija radnika u medijima kao i samih građana.

4.

PRIMJERI NEGATIVNOG MEDIJSKOG UTICAJA STRANIH SILA U BOSNI I HERCEGOVINI I REGIONU

Globalni narativi i lokalni akteri: 150 dana rata u Ukrajini i preko 1500 dezinformacija u regionu, detaljna je analiza najrasprostranjenijih dezinformativnih tvrdnji i narativa o ratu u Ukrajini tokom prvih 150 dana, kao i najčešćih izvora takvih tvrdnji u regionu, kreirana od strane SEE Check mreža na osnovu podataka nastalih kao rezultat rada pet regionalnih fact-checking platformi: Raskrinkavanje.ba (BiH), Raskrikavanje.rs (SRB), Fakenews.rs (SRB), Raskrinkavanje.me (MNE) i Faktograf.hr (HR) zorno ukazuje na količinu, ali i intenzitet negativnog uticaja stranih sila putem medija, kako u BiH, tako i u regionu.

Iako, kako se u analizi navodi, cirkulacija lažnih i manipulativnih vijesti o ovoj temi traje mnogo duže, prava poplava dezinformacija i ruske propagande o ratu u ovoj zemlji kreće pred sami početak izbijanja sukoba, 24. februara 2022. godine.

U periodu od prvog dana nastavka sukoba pa do 24.7.2022. godine, od strane navedenih fact-checking platformi kao manipulativno ili netačno ocijenjeno je više od 1.396 medijskih članaka i objava na društvenim mrežama u regiji koji tematiziraju rat u Ukrajini.

Analizom je utvrđeno da, kada se radi o ratu u Ukrajini, prevladavaju proruski narativi koji imaju za cilj da Ukrajinu prikažu kao „nacističku“ zemlju, a Rusiju samo kao zemlju koja zapravo dolazi u pomoć građanima i građankama Ukrajine dok su, u puno manjem broju u regionu, prisutne i dezinformacije koje idu naruku ukrajinskoj strani.

Kako se između ostalog u analizi dalje ističe, mediji iz Srbije najčešći su izvori dezinformacija za čitav region, pri čemu dominiraju tabloidi koji su, bez izuzetka, politički naklonjeni trenutnim vlastima.

Tako, od 20 pojedinačnih izvora s najviše ocijenjenih članaka, njih 16 je iz Srbije, dva iz Crne Gore te dva iz BiH, a medij koji je najviše puta ocijenjen je srpsko izdanje Ruske novinske agencije Sputnik, te je kao takav najčešći izvor dezinformacija o ratu u Ukrajini u regiji.

Govoreći o Bosni i Hercegovini, u entitetu Republika Srpska, utvrđeno je, javni mediji Radio-televizija Republike Srpske i novinska agencija SRNA učestvuju u promociji proruskih narativa, zajedno s dijelom drugih „mainstream“ medija.

U prvih 150 dana rata u Ukrajini, pet regionalnih fact-checking portala objavilo je 313 analiza u kojima je 1.396 članaka i objava na društvenim mrežama ocijenjeno kao manipulativno ili netačno, a samo je 274 članaka i objava nakon ocjena fact-checking portala za naknadno ispravljeno. Zabilježene su čak 1.573 netačne i manipulativne tvrdnje pri čemu je utvrđeno da su iste većinom bile dijelom ruske propagande.

Pored kvantitativne analize rasprostranjenosti i širenja dezinformativnih tvrdnji ruske propagande u regionu, analiza donosi i kvalitativni pregleda narativa.

Njime su, pored ostalog, obuhvaćena opravdavanja ruske invazije na Ukrajinu optužbama za postojanje biolaboratorija, postojanjem nacizma u Ukrajini, odbranom od NATO-a, zatim diskreditaciju predsjednika Ukrajine, ali i povezivanja sa već postojećim teorijama zavjere. (SEE Check 2022.)

Kontekst odnosa Bosne i Hercegovine i NATO-a, također je već duže vrijeme pod udarom negativnog uticaja u smislu širenja lažnih vijesti i dezinformacija, kao i manipulisanja činjenicama.

Jedan od takvih primjera lažnih vijesti plasiranih u medijski prostor BiH obrađen je u tekstu Raskrinkavanja pod naslovom „Medijske manipulacije o slanju britanskih vojnih stručnjaka u BiH“, objavljenom u julu ove godine.

Tom prilikom, Raskrinkavanje je skrenulo pažnju na tekst pod naslovom SRPSKA NA METI?! OFANZIVA BRITANACA U BOSNI, PUTIN IM JE TRNU U OKU! Džonson dao zeleno svjetlo, evo koga London šalje, misija ima samo jedan zadatak..., objavljen na portalu Informer 30.6. 2022. godine.

U članku se izvještava o tome da je britanski premijer Boris Johnson saopštio da će ta zemlja u Bosnu i Hercegovinu poslati vojne stručnjake "kako bi se suprotstavili ruskom uticaju" te "pojačali NATO misiju i unaprijedili stabilnost i bezbjednost," "Ne možemo da dozvolimo da Zapadni Balkan postane još jedno igralište za ruskog predsjednika Vladimira Putina i njegovog pogubnog pohoda. Razgorevanjem plamena secesionizma i sektaštva, Rusija nastoji da preokrene uspehe u poslednje tri decenije u Bosni i Hercegovini", naveo je britanski premijer, prenosi agencija Rojters.

Kako je rekao Džonson, London iz tog razloga pojačava podršku Bosni i Hercegovini i "odaziva se pozivu prijatelja da pomognu u zaštiti mira koji s pravom zaslužuju."

Istraživački tim Raskrinkavanja primjećuje da u članku nigdje nije objašnjeno na koji su način ove aktivnosti usmjerene protiv Republike Srpske, što se implicira naslovom.

Pored toga, i portal Alo (.rs) prenoseći ga, navedeni članak opremio je sa naslovom kojim se, zaključilo je Raskrinkavanje sugerise da je Johnson rekao da je Bosna i Hercegovina "sljedeća meta" ruskog napada.

"VELIKA BRITANIJA ŠALJE SPECIJALCE U BiH, Boris Džonson u panici: Ovo je sledeća Putinova meta, moramo sprečiti ruski pohod na Balkan,"

Raskrinkavanje je i utvrdilo da je, izvještavajući o ovoj temi, Radio-televizija Republike Srpske u televizijskom prilogu u sklopu Dnevnika 2 emitovanog 30. juna 2022., utvrdila da nije poznat tačan broj stručnjaka koji bi trebao stići u Bosnu i Hercegovinu. Transkript videopriloga objavljen je istog dana na stranici RTRS.

Tačan broj vojnih stručnjaka koji bi trebalo da pristignu u BiH nije poznat, kao ni datum njihovog dolaska. U detaljima londonskog plana za BiH navodi se da će Britanija blisko sarađivati sa medijima i institucijama BiH da bi ih opremila instrumentima za identifikovanje i ublažavanje posljedica dezinformacija.

Navedeni članak, s istom tvrdnjom, objavili su i Informer, 055 info, Top portal, Novi glas, Iskra i Večernje novosti.

Raskrinkavanje je dalje u tekstu objavilo tačan sadržaj saopštenja britanske vlade od 30.6.2022. godine u kom se pored ostalog navodi da će ova zemlja u Bosnu i Hercegovinu poslati vojne stručnjake s ciljem suprotstavljanja "ruskom malignom uticaju u Bosni i Hercegovini". Kako stoji u saopštenju, dva stručnjaka koja stižu u Bosnu i Hercegovinu, jedan za borbu protiv dezinformacija i jedan za reformu odbrane, radić će s Oružanim snagama BiH i NATO-om "na održavanju mira i sigurnosti u zemlji".

U obraćanju se, pored ostalog, i kaže da će Ujedinjeno Kraljevstvo osigurati 750.000 funti za uspostavljanje Centra za cyber sigurnost u okviru Univerziteta u Sarajevu, a saopštenje sadrži i izjavu tadašnjeg britanskog premijera, u kojoj on optužuje Rusiju za podsticanje secesionizma, ali koji nigdje nije rekao da je Bosna i Hercegovina sljedeća "Putinova meta", što se implicira u naslovu portala Alo.

Pored toga, zaključilo je Raskrinkavanje, u saopštenju se ne navodi ništa što bi uputilo na zaključak da su najavljene aktivnosti uperene protiv Republike Srpske, što se sugerise naslovom na portalu Informer, te je ovaj bosanskohercegovački fact-checking portal tvrdnje da se ne zna koliko britanskih vojnih stručnjaka stiže u Bosnu i Hercegovinu, objavljene na portalu RTRS, ocijenilo kao lažnu vijest, a ostala pojavljivanja iste tvrdnje kao prenošenje lažnih vijesti. (Manojlović, Raskrinkavanje, 14.7.2022.)

Kao primjer dezinformacije, Raskrinkavanje donosi analizu članka objavljenog na portalu Web tribune, objavljenog 3. februara 2022. godine, tri sedmice pred invaziju Rusije na Ukrajinu.

Članak je bio naslovljen sa ŠOK PORUKAMA IZ MOSKVE: Prvo povucite vojsku iz Teksasa, Kosova, Hrvatske i BiH pa da razgovaramo..., dok su portali Doznajemo i Crni bombarder, objavili iste članke sa identičnim naslovima, a portali Nacionalist i Srbija u svojim naslovima naveli da je u pitanju "šok poruka iz Rusije".

Kako je primijetilo Raskrinkavanje, ovakvi naslovi navodili su na zaključak da je Rusija nekome uputila zvaničnu poruku sa sadržajem navedenim u naslovima.

Pored toga, na portalima poput tabloida Alo i Informer iz Srbije, u naslovima je navodeno pored ostalog i da je "oštra poruka" upućena "Amerikancima", odnosno "Vašingtonu", implicirajući da je Rusija poslala zvaničnu poruku Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) sa zahtjevom da povuku vojsku iz Teksasa, sa Kosova, kao i iz Hrvatske i BiH.

Tim Raskrinkavanja u ovom konkretnom slučaju utvrdio je, između ostalog, da se u svim člancima zapravo prenose izjave ruskog vojnog analitičara Konstantina Sivkova koji je govorio o odgovorima SAD-a i NATO alijanse na zahtjeve koje im je uputila Rusija u vezi sa trenutnom situacijom u Ukrajini.

Članak sa izjavama Sivkova objavljen je izvorno 2. februara 2022. godine na portalu Sputnik, odakle su ga prenosili i svi ranije pomenuti portali uz svoje naslove, a u članku portala Sputnik, te u svim drugim pomenutim člancima, navodi se da Sivkov smatra da "Moskva može da zahteva od Vašingtona povlačenje trupa iz Teksasa", te da "Rusija može zatražiti zatvaranje Bondstila na KiM i povlačenje trupa iz te južne srpske pokrajine".

U skladu sa činjenicama, Raskrinkavanje je tako utvrdilo da nisu postojale nikakve "poruke za Amerikance iz Moskve", odnosno niko iz Rusije nije zvanično zatražio od Sjedinjenih Američkih Država da "povuku vojsku iz Teksasa, Kosova, Hrvatske i BiH", a kako se zaključuje iz ranije navedenih naslova. Iz teksta je jasno da se radi o izjavama analitičara, a ne zvaničnika.

Pored toga, radilo se o izjavi u kojoj se govori o hipotetskoj situaciji, odnosno o tome da Rusija "može" nešto tražiti, a ne i da će to uraditi ili da je već uradila. (Ćosić, Raskrinkavanje, 9.2.2022.)

U kontekstu negativnog uticaja stranih sila putem medija u BiH, pažnju treba skrenuti i na aspekte kreiranja i širenja političkih dezinformacija u BiH, ali i regionu.

Veliki doprinos razotkrivanju i razumijevanju funkcionisanja distribucije medija u dezinformacijskoj "mreži" dalo je istraživanje UG "Zašto ne" Dezinformacije u online sferi-Slučaj BiH u kojem su predstavljeni različiti aspekti kreiranja i širenja političkih dezinformacija u BiH i regionu.

Analiza baze podataka formirana na osnovu materijala platforme Raskrinkavanje pokazala je da najveća dezinformacijska mreža sadrži više medija iz Srbije, nego iz BiH, a u slučaju bh. medija, to su uglavnom mediji sa sjedištem u Republici Srpskoj, što ukazuje na jaku povezanost medija iz Srbije i onih iz RS u kontekstu objavljivanja i širenja dezinformacija o političkim temama koje su značajne za BiH. (UG "Zašto ne", 2018: 47-58)

5.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Jasno je da je medijski uticaj geopolitičkih sila, posebno onaj maligni, problem na globalnom nivou. Tako je i Evropska unija, u okviru koje su postojeće regulative koje se odnosi na funkcionisanje i djelovanje medija na najvećem nivou, te koja ima i prijemčive mehanizme zaštite u tom smislu, i pored svega podložna takvoj vrsti djelovanja.

Kada je region Zapadnog Balkana u pitanju, čiji je Bosna i Hercegovina sastavni dio, tu je situacija još lošija. Razloga, kao što smo vidjeli ima puno.

Prije svega, jasni su interesi geopolitičkih sila u tom dijelu Evrope, te se one ne libe da ih pokušaju ostvariti apliciranjem meke moći, pored ostalog i putem djelovanja u medijskom prostoru.

Lakom metom za širenje dezinformacija, lažnih vijesti i manipulacija činjenicama, našu zemlju čini i visok procenat nepismenog stanovništva, nizak nivo medijske pismenosti, zatim nedostatak transparentnosti medijskog vlasništva i finansiranja, kao i problemi u vezi samoregulacije medija.

Zakonski okviri koji bi trebali doprinijeti da se situacija u Bosni i Hercegovini popravi, ili nisu dovoljno dobri, ili uopšte ne postoje.

I pored toga što je usvajanje i dosljedna primjena te vrste legislative, pored ostalog, i obaveza koju su preuzeli u okviru evropskih integracija, barem do sada, nadležne institucije u Bosni i Hercegovini nisu uradile svoj dio posla u tom pravcu. (Gadže, 12.8.2022.)

Borba protiv lažnih vijesti i dezinformacija koju u Bosni i Hercegovini, ali i čitavom regionu vode fact-checking organizacije i platforme od velikog je značaja. Sa druge strane, broj plasiranih lažnih vijesti, dezinformacija i članaka u kojima se manipuliralo činjenicama, a koji su registrovani i obrađeni samo od strane SEE Check mreže, zorno govore u prilog tome koliki je intenzitet djelovanja onih koji svoje interese u Bosni i Hercegovini i regionu žele da ostvare i putem takve vrste djelovanja.

Nije teško iz toga izvući zaključak da rad fact-checking organizacija sam po sebi nije, i ne može biti dovoljan, te je konkretno uključivanje svih sfera društva u borbu protiv malignog uticaja na medijski prostor ultimativni zadatak.

Prije svega, ti procesi morali bi biti institucionalno osmišljeni i vođeni, pri čemu je poboljšanje postojećih i donošenje novih zakonskih okvira prioritetan zadatak.

Pored toga, kvalitetnija edukacija radnika u medijima, kao i samih građana, također je od ključne važnosti, gdje pored vladinog, bitnu ulogu može i treba da ima i nevladin sektor, ali i akademska zajednica u Bosni i Hercegovini.

Maligni uticaj na javnost u Bosni i Hercegovini neće stati. Naprotiv, umreženost i organizovanost onih koji ga provode, kao i geopolitički procesi kojima svjedočimo u posljednje vrijeme, govore u prilog tome da je za očekivati da se oni pojačaju, te je u tom smislu prioritetni zadatak svih u Bosni i Hercegovini da na adekvatan način odgovore na tu vrstu izazova.

LITERATURA

- Cohen, S. B. (1994.), *Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Discipline*, u: Demko, G. J. (ur.), Wood, W. B. (ur.), *Reordering the World: Geopolitical Perspectives for the Twenty-first Century*, Westview Press, Boulder, Colorado.
Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429494741-3/geopolitics-new-world-era-new-perspective-old-discipline-saul-cohen>
- Colin S. Gray (2011.) *Hard power and soft power: The utility of military force as an instrument of policy in the 21st century*.
Retrieved from <https://www.files.ethz.ch/isn/128690/pub1059-1.pdf>
- Božo Skoko, Vinko Kovačić (2009.) *Koncept meke moći država i njegova primjena na Republiku Hrvatsku*. Retrieved from <https://hrcak.srce.hr/file/73543>
- Ekspres.net (14.9.2017.)
Retrieved from <https://www.ekspres.net/istrazivanje/meke-moc-ko-ima-meksi>
- European Commission (2018) *A multi-dimensional approach to disinformation Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation*.
Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>
- Raskrinkavanje.ba (28.10.2020.) *Metodologija*
Retrieved from <https://raskrinkavanje.ba/metodologija>
- Vijeće Evropske unije (28.2.2022.)
Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2022/02/28/eu-adopts-new-set-of-measures-to-respond-to-russia-s-military-aggression-against-ukraine/>
- Službeni list Evropske unije (2.3.2022.) *Council Regulation (EU) 2022/350 of 1 March 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine; Council Decision (CFSP) 2022/351 of 1 March 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine*
Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:065:TOC>
- Vijeće Evropske unije (16.12.2021.), *Zaključci*
Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/media/53602/20211216-euco-conclusions-hr.pdf>
- Udruženje građana "Zašto ne" (Novembar, 2020) *Međunarodna politika kroz prizmu dezinformacija*
Retrieved from <https://zastone.ba/app/uploads/2020/11/Publikacija-Me%C4%91unarodna-politika-i-dezinformacije-web.pdf>
- Mladen Lakić, "Bivši predsjednik Ukrajine nije "obećao" da će djeca u Donbasu "sjediti u podrumima", Raskrinkavanje, 10.3.2022.
Retrieved from <https://raskrinkavanje.ba/analiza/bivsi-predsjednik-ukrajine-nije-obecao-da-ce-djeca-u-donbasu-sjediti-u-podrumima>
- Mladen Lakić, "Šta je Stoltenberg izjavio o NATO-u i Ukrajini", Raskrinkavanje. 20.10.2022.
Retrieved from <https://raskrinkavanje.ba/analiza/sta-je-stoltenberg-izjavio-o-nato-u-i-ukrajini>
- Predsjedništvo BiH (13.3.2018.) "Strategija vanjske politike Bosne i Hercegovine 2018-2023".
Retrieved from <http://www.predsjednistvobih.ba/vanj/default.aspx?id=79555&langTag=bs-BA>
- Federalna televizija (15.3.2022.) *Kalabuhov: U Ukrajini nema rata. Sigurnost u BiH je zagarantovana, ali...*
Retrieved from <https://www.federalna.ba/kalabuhov-za-mrezu-u-ukrajini-nema-rata-sigurnost-u-bih-je-zagarantovana-ali-vkmv2>
- Klix.ba (17.3.2022.) *Je li Kalabuhov zaprijetio ruskom reakcijom ako BiH postane dio NATO-a? Ovo je odgovor Amerike*
Retrieved from <https://www.klix.ba/vijesti/bih/je-li-kalabuhov-zaprijetio-ruskom-reakcijom-ako-bih-postane-dio-nato-a-ovo-je-odgovor-amerike/220317146>
- Agencija za statistiku BiH (juni 2016.) *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini provedenog 2013. godine*.
Retrieved from <http://www.statistika.ba/>
- medijskapismenost.raskrinkavanje.ba (2018), *O projektu*
Retrieved from <https://medijskapismenost.raskrinkavanje.ba/o-projektu/>
- medijskapismenost.raskrinkavanje.ba (2018) *Šta je medijska pismenost?*
Retrieved from <https://medijskapismenost.raskrinkavanje.ba/saznajte-vise/sta-je-medijska-pismenost/>
- Vuk Vučetić (2020) *Edukacija u oblasti medijske pismenosti i informacijske pismenosti u BiH - Aktuelni problemi i preporuke*.
Retrieved from https://www.media.ba/sites/default/files/mggm-policy_vucetic_0.pdf
- Evropska komisija (29.5.2019), *Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji*
Retrieved from <http://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Misljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovina-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf>
- Evropska komisija (29.5.2019), *Analitički izvještaj*
Retrieved from <http://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Analiti%C4%8Dki-izvje%C5%A1taj-Mi%C5%A1ljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovine-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf>
- Kristina Gadže, *Zakonski okvir o transparentnosti medijskog vlasništva na čekanju*, Mediacentar Sarajevo, 12.8.2022.
Retrieved from <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/zakonski-okvir-o-transparentnosti-medijskog-vlasnistva-na-cekaniu>
- Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini (2017)
Retrieved from <https://www.vzs.ba/>
- Darvin Murić, Emir Zulejhić, Ivana Živković, Milovan Nikolić, Vesna Radojević,
SEE Check (Juli, 2022.) *Globalni narativi i lokalni akteri: 150 dana rata u Ukrajini i preko 1500 dezinformacija u regionu*
Retrieved from <https://zastone.ba/app/uploads/2022/08/Globalni-narativi-i-lokalni-akteri-150-dana-rata-u-Ukrajini-i-preko-1.500-dezinformacija-u-regionu-8.pdf>

Tijana Cvjetičanin, Emir Zulejhić, Darko Brkan, Biljana Livančić-Milić;
Udruženje građana "Zašto ne" (April 2019), *Dezinformacije u online sferi:
Slučaj BiH*

Retrieved from https://zastone.ba/app/uploads/2019/05/Dezinformacije_u_online_sferi_Slučaj%20BiH_BHS.pdf

Marija Manojlović, *Medijske manipulacije o slanju britanskih vojnih stručnjaka u BiH*, Raskrinkavanje, 14.7.2022

Retrieved from <https://raskrinkavanje.ba/analiza/medijske-manipulacije-o-slanju-britanskih-vojnih-strucnjaka-u-bih>

Marija Ćosić, *Rusija nije SAD-u i NATO-u poručila da povuku vojsku iz Teksasa, Hrvatske, BiH i s Kosova*, Raskrinkavanje, 9.2.2022.

Retrieved from <https://raskrinkavanje.ba/analiza/rusija-nije-sad-u-i-nato-u-porucila-da-povuku-vojsku-iz-teksasa-hrvatske-bih-i-s-kosova>

O AUTORU

Denis Čarkadžić je diplomirao na odsjeku za politologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, gdje je stekao i zvanje magistra evropskih integracija. Kao istraživač i novinar na Istinomjeru u okviru U.G. "Zašto ne" radi od februara 2018. godine. Od 2012. godine za printane i on-line medije u Bosni i Hercegovini objavljuje analize i komentare na aktuelne društveno političke teme. Saradnik je i aktivista nekoliko udruženja koja propagiraju društveno afirmativne vrijednosti.

IMPRESUM

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Ured u Bosni i Hercegovini
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Odgovorni: dr. Peter Hurrelbrink, direktor

Tel.: +387 33 722 010
Fax: +387 33 613 505
E-mail: fes@fes.ba
www.fes.ba

DTP: Anel Ćuhara
Štampa: Amos Graf, Sarajevo
Tiraž: 200 primjeraka

ISBN 978-9926-482-79-4

Publikaciju možete naručiti na e-mail: fes@fes.ba.
Stavovi, mišljenja i zaključci u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Friedrich-Ebert-Stiftung. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u publikaciji.

Sva prava zadržana od Friedrich-Ebert-Stiftung.

MEDIJSKI UTICAJ STRANIH SILA U BOSNI I HERCEGOVINI

Najnegativniji oblik medijskog uticaja stranih sila u Bosni i Hercegovini, ali i bilo gdje drugo, manifestuje se, između ostalog, kroz plasiranje dezinformacija i lažnih vijesti te manipulisanje činjenicama.

Lakom metom za širenje dezinformacija, lažnih vijesti i manipulacija činjenicama, našu zemlju čini i visok procenat nepismenog stanovništva, nizak nivo medijske pismenosti, zatim nedostatak transparentnosti medijskog vlasništva i finansiranja, kao i problemi u vezi samoregulacije medija.

Maligni uticaj na javnost u BiH neće stati. Naprotiv, umreženost i organizovanost onih koji ga provode kao i geopolitički procesi kojima svjedočimo u posljednje vrijeme, govore u prilog tome da je za očekivati da se oni pojačaju, te je u tom smislu prioritetni zadatak svih u BiH da na adekvatan način odgovore na tu vrstu izazova.

Više informacija o ovoj temi pronađite na:
www.fes.ba